

ПАШКІВСЬКА
Оксана Анатоліївна,
канд. іст. наук,
вчений секретар ННСГБ НААН
(м. Київ)

**РОЛЬ І-ГО ВСЕУКРАЇНСЬКОГО З'ЇЗДУ У СПРАВІ ВИВЧЕННЯ
ПРОДУКТИВНИХ СИЛ ТА НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ
У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ ҐРУНТОЗНАВСТВА
В СЕРЕДИНІ 20-х рр. ХХ ст.**

Розглянуто роботу І-го Всеукраїнського з'їзду у справі вивчення продуктивних сил та народного господарства України. Висвітлено роботу природничої і сільськогосподарської секції зібрання з питань ґрунтознавства. Проаналізовано доступні монографічні та періодичні галузеві видання ННСГБ НААН та НБУ ім. В.І. Вернадського НАН України щодо проведення І-го Всеукраїнського з'їзду у справі вивчення продуктивних сил та народного господарства України а також окремих його програм та роботи секцій.

Ключові слова: ґрунтознавство, сільське господарство, карта ґрунтів, аграрна наука, з'їзд.

Рассмотрено и проанализировано работу I-го Всеукраинского съезда по вопросам изучения производительных сил и народного хозяйства Украины. Отражена работа естественной и сельскохозяйственной секции собрания по вопросам почвоведения. Проанализированы доступные монографические и периодические отраслевые издания ННСХБ НААН и НБУ им. В.И. Вернадского НАН Украины относительно проведения I-го Всеукраинского съезда в деле изучения производительных сил и народного хозяйства Украины а также отдельных его программ и работы секций.

Ключевые слова: почвоведение, сельское хозяйство, карта почв, аграрная наука, съезд.

It is considered and analysed a robot I-go Allukrainian convention in matters of study of productive forces and national economy of Ukraine. Work of natural and agricultural section of collection is reflected on questions soil science. Accessible monographic and periodic branch editions of libraries are analysed in relation to realization of I-go of Allukrainian convention on business study of productive forces

and national economy of Ukraine and also his separate programs and work of sections.

Keywords: *soil science, agriculture, map of soils, agrarian science, convention.*

Важливу роль у популяризації результатів ґрунтознавчих досліджень у 20-х роках минулого століття відіграли вітчизняні галузеві наради, з'їзди:

- I-й з'їзд ґрунтознавців, організований Секцією ґрунтознавства СГНКУ за участю українських вчених ґрунтознавців, агрономів, геологів, ботаніків, а також представників ґрунтознавчих організацій Росії та Білорусії, який відбувся 15–20 квітня 1923 р. в Києві. Це було перше офіційне зібрання ґрунтознавців і дослідників інших галузей сільськогосподарської науки, дотичних до ґрунтознавства на теренах радянської України;

- Всеукраїнська нарада ґрунтознавців, проведена у Харкові 28–29 травня 1928 р. Наряду організувала науково-дослідна кафедра Харківського сільськогосподарського інституту. Головною метою скликання наради стало обговорення програми викладання ґрунтознавства у вищих навчальних закладах України, вирішення перспективних завдань у справі дослідження ґрунтів у республіці, створення і організація Українського товариства ґрунтознавців, проведення підготовчих робіт щодо організації II Міжнародного конгресу ґрунтознавців у СРСР у 1930 р.

- Всеукраїнський з'їзд ґрунтознавців у Харкові 7–12 травня 1929 р. головною метою проведення якого було обговорення проблем агрономічного ґрунтознавства, зокрема питань підвищення родючості ґрунтів – основного природного чинника сільського господарства.

Однією з найважливіших прерогатив їх було те, що на зібраннях відбувалося всебічне і досить результативне обговорення різнопланових наукових проблем агроґрунтознавства. На нарадах, з'їздах вітчизняні ґрунтознавці мали змогу презентувати власні досягнення в дослідженні ґрунтів, ознайомитися з ґрунтовими колекціями, посібниками та приладдям, поспілкуватися та обмінятися досвідом з іншими фахівцями.

Встановлено, що питання агрономічного ґрунтознавства у зазначений період також розглядалися на різних сільськогосподарських зібраннях. Так, на I-му Всеукраїнському з'їзді у справі вивчення продуктивних сил та народного господарства, скликаного Народним комісаріатом освіти, належну увагу було приділено дослідженню ґрунтів України як головного чинника сталих урожаїв сільськогосподарських культур, а також проблемам галузевої освіти у вищих навчальних закладах сільськогосподарського профілю.

Методом історико-наукового аналізу, притримуючись історіографічного підходу проаналізовано доступні монографічні та періодичні галузеві видання ННСГБ НААН та НБУ ім. В.І. Вернадського НАН України щодо проведення I-го Всеукраїнського з'їзду у справі вивчення продуктивних сил та народного господарства України а також окремих його програм та роботи секцій.

Із становленням радянської влади в Україні, коли було порушено питання про нові форми організації народного господарства, виникла необхідність залучення науки. Перед аграрною наукою постало завдання проведення відповідних заходів у галузі сільського господарства для перегляду напрямів і методів роботи у зв'язку з соціально-економічними перетвореннями в республіці. Для розв'язання проблем сільського господарства скликалися з'їзди й наради для обговорення шляхів впровадження досягнень науки у виробництво.

Із 28 грудня 1924 р. по 5 січня 1925 р. в Харкові відбувся Перший Всеукраїнській з'їзд у справі вивчення продуктивних сил та народного господарства України як один із перших заходів з розгляду питань покращення ситуації у народному господарстві [1].

На з'їзді заслухано 300 різних доповідей, з яких близько третини присвячено питанням сільського і лісового господарства України. Це свідчило про серйозне ставлення з'їзду до цих галузей народного господарства України і до справи поліпшення їх діяльності. З питань сільського і лісового господарства на з'їзді було представлено 92 доповіді (7 – на пленумі з'їзду, 77 – на секції сільського і лісового господарства і 8 – по інших секціях). За головними

розділами більшість доповідей розподілялась так: природне районування України – 9, природні продуктивні сили в сільському господарстві України – 12, боротьба з посухою і шкідниками та меліорація – 24, рільництво та дослідна сільськогосподарська справа – 5, зоотехнія – 14 та інші [1, 2].

Отже, питання сільського господарства були в центрі уваги учасників цього зібрання. У роботі з'їзду взяли участь науковці Сільськогосподарського наукового комітету України, які були задіяні у роботі всіх секцій. До початку роботи з'їзду СГНКУ взяв на себе організацію і проведення роботи двох секцій – природничої і сільськогосподарської. До складу Президії організаційного бюро Природничої секції з'їзду було обрано академіка П.А. Тутківського, професорів Є.В. Опокова, О.І. Янату, Г.Г. Махова [2].

Природнича секція поділялась на підсекції: 1) повітря, 2) води, 3) надр, 4) ґрунтів, 5) флори, 6) фауни [2].

Особливу увагу на з'їзді приділено питанням природного районування України. Доповіді учасників були присвячені методиці районування України за різними ознаками, оскільки народногосподарська діяльність в першу чергу розгорталася відповідно до певних природних районів. Всебічне планове вивчення цих районів на той час було одним із головних завдань сільськогосподарської науки. А вже на підставі основного районування повинні були проводитись інші районування за різними сільськогосподарськими й економічними ознаками. З'їзд приділив належну увагу цим питанням, заслухавши й обговоривши 9 відповідних доповідей. Змістовною була доповідь професора Г.Г. Махова на тему: “Природна районізація України за комплексним методом», в якій ґрунтознавець детально зупинився на методиці проведення дослідження ґрунтів у різних природних районах України. Делегати з'їзду схвально сприйняли доповідь. Також заслухані доповіді у справі районування за окремими ознаками професорів С.С. Соболева, В.І. Крокоса, В.І. Лучицького, Б.Л. Лічкова, О.В. Красівського, О.А. Янати, академіка О.В. Фоміна і М.П. Шарлеманя [1].

Не зважаючи на низку недоліків у розвитку дослідної справи з природного районування України, з'їзд все ж констатував значні успіхи у вирішенні цього питання в діяльності науково-дослідних установ, зокрема в роботі СГНКУ. У резолюціях з'їзду зазначалося, що ці досягнення мали не тільки наукове, а й практичне значення, передусім у плановій організації сільськогосподарської науки і сільського господарства України. Так, для вирішення питання проведення природного районування України при СГНКУ було створено Комісію з районізації України, яка об'єднувала роботу окремих секцій комітету (Ґрунтознавства, Ботанічну, Економічну та ін.). Для вивчення природних умов і продуктивних сил сільського господарства Секцією ґрунтознавства СГНКУ було проведено низку комплексних експедиційних обстежень ґрунтів по території України. Під методичним керівництвом Г.Г. Махова створено карту природно-історичних районів України. Відповідно територію республіки було поділено на 25 фізико-географічних районів, а на основі проведених дослідів вставлено, що кожний район має різну природну родючість ґрунтів. У рішеннях з'їзд визнав за необхідне продовження роботи з природного районування України та пов'язаних з ним сільськогосподарського та економічного районуванням і постановив об'єднати всю роботу з вирішення цього питання в СГНКУ.

Секцією природних продуктивних сил у сільському господарстві на з'їзді було заслухано 12 доповідей: М.І. Данилевського, В.І. Крокоса, Г.Г. Махова, О.Н. Соколовського, С.М. Москвичова, Ф.І. Левченка, Д.Г. Віленського, Д.О. Свиренка, Г. Потапенка, М.М. Львова, О. Табанецького, О.А. Янати.

Особливу увагу делегатів з'їзду привернула спільна доповідь професора Г.Г.Махова і О.Н. Соколовського «Ґрунти України, як продукційна сила природи, їх використання і поліпшення» [3]. У своїй частині доповіді Г.Г. Махов дав підсумок всієї роботи, яку провела Секція ґрунтознавства з дослідження ґрунтів України, та показав залежність між генетичним типом ґрунту та його агрономічними властивостями [4]. У виступі О.Н. Соколовський

підкреслив роль колоїдної частини ґрунтів і зазначив, що для успішної й раціональної роботи з вивчення динаміки ґрунтів необхідно, крім лабораторних методів, проводити польові експерименти з ґрунтами [5].

У галузі вивчення ґрунтів України з'їзд відзначив великі досягнення у цій сфері діяльності. Було відмічено роботу Секції ґрунтознавства СГНКУ із складання 25-верстної карти ґрунтів України та низки відповідних карт детального дослідження ґрунтів сільськогосподарських дослідних станцій. Роботу із складання загальної ґрунтової карти України Секція ґрунтознавства розпочала у 1922 р., коли був зібраний весь наявний картографічний і досліджуваний матеріал з вивчення ґрунтів України, здійсненого раніше (опубліковані, так і рукописні відомості, наприклад, як матеріали використовувалися надруковані короткі звіти професора Ф.І. Левченка з дослідження ґрунтів Волині, наукові праці професора П.А. Тутковського, попередні звіти з ґрунтового дослідження Чернігівської губернії експедиції М.О. Дімо, ґрунтова карта Чернігівської губернії у 10-верстному масштабі, яку склав ґрунтознавець В.І. Шраг на основі матеріалів експедиції М.О. Дімо, дані та карти різних експедицій, серед яких ґрунтові карти, складені професором В.В. Куриловим у 3-верстному масштабі для різних районів колишньої Катеринославської губернії, звіти з обстеження ґрунтів території крайнього півдня (колишня Таврійська губернія), ґрунтові карти, складені професором М.М. Клепініним і ґрунтознавцем-геологом О.С. Федоровським) [6].

При складанні карти працівниками секції були враховані результати досліджень, що вивчали найголовніші природні умови України, отже кожний виділений тип ґрунту був достатньо досліджений щодо його генези та місця в класифікаційній схемі. Разом з тим робота в справі обстеження ґрунтів сільськогосподарських дослідних станцій України дала змогу зробити й певну агрономічну характеристику тих типів, підтипів і відмін ґрунтів, що були виділені на карті [6].

В ухвалах з'їзду вказувалось на першочергову необхідність продовження роботи зі складання 25-верстної карти ґрунтів України та ґрунтів

окремих районів України, щоб таким чином зробити їх доступними для широкого практичного використання, а також потребу підготовки і видання нарисів та визначника ґрунтів України, нарисів ґрунтів окремих районів і детальних описів ґрунтів сільськогосподарських дослідних станцій.

Іншим черговим завданням у галузі вивчення ґрунтів з'їзд визнав за необхідне провести планомірне експедиційне обстеження для складання 10-верстної карти ґрунтів України. У резолюціях з'їзду зауважено, що це дослідження повинно початися з Поділля, оскільки ґрунти цього району найменш вивчені. Також потрібно обстежити ґрунти півдня України, адже без детального дослідження їх неможлива планомірна організація заходів для підвищення продуктивності сільського господарства у посушливих районах України [1].

Наступним важливим завданням щодо дослідження ґрунтів України з'їзд визначив всебічне вивчення динаміки ґрунтів республіки, зважаючи на виснаження ґрунтів сільськогосподарськими культурами і необхідність поліпшення їх родючості. Для виконання цього завдання з'їзд постановив організувати стаціонарні дослідження з ґрунтами при сільськогосподарських дослідних станціях [1].

Поряд із цими завданнями у постановах з'їзду вказано на важливість продовження дослідження агрономічних властивостей ґрунтів України, які пояснюють природну їх родючість і перспективи її підвищення.

Стосовно питання дослідження солонців з'їздом зазначено, що для впровадження вирощування сільськогосподарських культур на солонцевих ґрунтах, потрібно продовжити вивчення і планову організацію дослідження по всій території України солонців та їх хімічної реакції, взявши за основу нові наукові дані про них [1].

Вивчення поверхневих порід в Україні та четвертинних покладів, що визначають характер ґрунтоутворення, на з'їзді було вирішено продовжити і поглибити під керівництвом Секції ґрунтознавства СГНКУ, оскільки найбільше над розробкою даного питання працювали саме її науковці. Найбільшу частину

роботи з вивчення цього питання виконав член Секції ґрунтознавства професор В.І. Крокос.

Загальним підсумком з'їзду стосовно вивчення ґрунтів України стало рішення щодо узгодження роботи спеціальних ґрунтознавчих установ і мережі сільськогосподарських дослідних станцій України шляхом організації колективних дослідів.

На з'їзді також прийнято рішення зосередити увагу на питанні організації навчання ґрунтознавства в освітніх закладах сільськогосподарського профілю. Зазначалося, що введення у курс навчання сільськогосподарських вузів дисципліни «ґрунтознавство» дасть змогу майбутнім агрономам краще орієнтуватися у ґрунтах і відповідно реалізовувати практичні сільськогосподарські заходи [1].

Розглянувши і проаналізувавши матеріали I-го Всеукраїнського з'їзду у справі вивчення продуктивних сил та народного господарства України (1925 р.), можна зробити відповідні висновки: на з'їзді приділено належну увагу питанням дослідження ґрунтів як незамінного засобу виробництва в сільському господарстві; відмічено діяльність Секції ґрунтознавства СГНКУ з картографування ґрунтів; проаналізовано прорахунки в науково-дослідній роботі, розроблено перспективні плани роботи з питань вивчення властивостей ґрунтів. Це дало змогу об'єктивно уявити найактуальніші завдання, що стояли перед науковцями та практикаками для потреб ґрунтознавства.

Список використаної літератури

1. *Головко А.* Проблеми с.-г. виробництва на з'їзді по вивченню продукційних сил України / А. Головко // Земельник. – 1925. – Ч. 1. – С. 108–122.
2. *Мисевра П.* 1-й З'їзд у Справі дослідження Продукційних Сил та Народнього Господарства України / П. Мисевра // Вістн. с.-г. науки. – 1924. – № 5-6. – С. 52–53.
3. *Повідомлення з'їзду в справі дослідження продукційних сил та народного господарства України* // Бюл. Організаційного Ком. з'їзда в справі дослідж. продукційних сил та нар. госп-ва України. – 1924. – № 3. – С. 6.
4. *Махов Г.* Ґрунти України як продукційна сила / Г. Махов // Культура та побут. – 1925. – Ч. 2. – С. 5.

5. *Проект* програми праці пленуму з'їзду в справі дослідження продукційних сил та народного господарства // Бюл. Організаційного Ком. з'їзда в справі дослідж. продукційних сил та нар. госп-ва України. – 1924. – № 2. – С. 11.

6. *Пашківська О. А.* Історія створення першої карти ґрунтів України / О. А. Пашківська // Національна сільськогосподарська бібліографія як складова програми інформатизації аграрної галузі України // Матеріали Всеукраїнської Науково-практичної конференції. – К., 2009. – С. 171–177.